

TÜRK

2023, Yıl/Year: 11, Sayı/Issue: 32, ISSN: 2147-8872

TÜRK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi
TURUK International Language, Literature and Folklore Researches Journal

Geliş Tarihi / Date of Received: 26.01.2023

Kabul Tarihi / Date of Accepted: 28.02.2023

Sayfa / Page: 188-198

Research Article / Araştırma Makalesi

Yazar / Writer:

Dr. Özlem ÖZTOK

Milli Eğitim Bakanlığı

ozlemoztok7@gmail.com

MELİH CEVDET ANDAY'IN RAZİYE ROMANINDA VAROLUŞU BİÇİMLENDİRME EYLEMİ OLARAK ARAYIŞ

Öz

Yaşamı anlamlandırma çabası modern zamanlarda bireyin karşılaştığı en önemli ontolojik problemlerden biridir. Birey kendi aidiyetini sorgular, kendine yabancılaşır ve yitirilen evi bulma özlemiyle *bene* doğru bir arayışa girer. Günlük yaşamda sıkça görülen bu varoluşsal problemler modern anlatıların da temel sorunsalı hâline gelmiştir. Bu çerçevede Melih Cevdet Anday'ın *Raziye* romanı dikkat çekicidir. Vedia/Raziye, dayı, yeğen karakterlerinin yer aldığı romanda bireyin var olma çabası önemli konulardan biridir. Üç karakter de farklı biçimlerde kendini gerçekleştirme eğilimi içerisindedir. Dayı sürekli çalışarak bulunduğu toplumu kalkındırmaya çabalar. Yeğen deniz-resim-Vedia üçgeninden hareketle geçmişini ve kendini sorgulayarak kendine yeni, nesnel bir dünya oluşturma gayretine düşer. Vedia/Raziye ise kendini, evini arayan öznedir. Çalışmada konunun kapsamını aşacağından dayı ve yeğenin varoluş biçimleri irdelenmeyecektir. Çalışmanın zeminini Vedia'nın kökenini arayışı, eve duyulan özlem, yersizyurtsuz olma hâli, yurtsuzluk, varoluşunu konumlandırma çabası oluşturacaktır. Bireyin dünya-içinde-varlık biçiminde kendini ve yurdunu arama arzusu üzerinde durulacak, öznenin kendine yönelme ve ontolojik olarak kendini gerçekleştirme süreci ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Melih Cevdet Anday, roman, bireyin var olma çabası, eve özlem, kökene dönüş, yersizyurtsuz, yurtsuzluk

THE QUEST AS AN ACTION TO SHAPE EXISTENCE IN MELİH CEVDET ANDAY'S NOVEL *RAZİYE*

Abstract

The effort to make sense of life is one of the most important ontological problems faced by the individual in modern times. The individual questions his own belonging, becomes alienated from himself, and searches for himself with the longing to find the home that was lost. These existential problems, which are frequently seen in daily life, have also become the main problematic of modern narratives. In this context, Melih Cevdet Anday's novel named *Raziye* is remarkable. In the novel in which Vedia/Raziye-uncle-nephew characters take place, the individual's effort to exist is one of the important issues. All three characters tend to self-actualize in different ways. Uncle tries to develop the society he lives in and to build a new future for them by constantly working. Nephew tries to create a new objective world for himself by questioning his past and himself based on the triangle of sea-painting-Vedia. Vedia/Raziye, on the other hand, is the subject who seeks himself, his roots. In the study, the existence of uncle and nephew will not be examined, as they will exceed the scope of the subject. The basis of the study will be the search for the origins of Vedia, longing for home, deterritorialization and an effort to position its existence. The individual's desire to search for himself and his homeland in the form of being-in-the-world will be emphasized, and the process of self-direction and ontological self-realization of the subject will be discussed.

Key words: individual's effort to exist, novel, Melih Cevdet Anday, return to origin, longing to find the home that was lost, deterritorialization, homelessness

Giriş

Heidegger'in söylemiyle *dünyaya düşmüşlük* (2019: 269-276); bulunduğu mekân ve zamandan koparılmış bireyin bir arayış içine sürüklenmesine sebep olur. Bireyin kendini bir yere ait hissedememesine, *yersizyurtsuz* olmasına yol açar.

Yersizyurtsuzlaşma; köklerinden kopma, geleneğe, geçmişe ait olmama, bağ hissetmeme durumudur (Yardımcıoğlu vd. 2018: 79). Deleuze ve Guattari'nin üzerinde durdukları kavramlardan biridir. Özgürlüğü esas alan bireyin kapitalizmin tahakkümü altında kalmasını ve kapitalizmden dolayı eski aidiyetleriyle bağlarını koparmasını ifade eden kavram; devlet, iktidar, savaş makinası, emek gücü, mekân, *göçebebilim* bağlamında ele alınır ve sorgulanır (Deleuze vd. 1990). Kavram aynı zamanda içeriğinde yeniden yerine yurduna dönmeyi de barındırır (Deleuze vd. 1990: 68, 83). Anı, geriye gidiş şeklinde aşağı hareketi imleyen bir ifade biçimi değildir; bireyselleşmeyi oluşturan, yukarı doğru hareket eden *oluş çizgisine* sahiptir. *Oluş çizgisi* bireyin yaşadığı her şeyi kapsar. *Yersizyurtsuzlaşmanın* oluş ve kaçış çizgisi, köksap gibi farklı kavramlarla anılması onun siyasi, edebî, ekonomik bir nosyon olarak farklı alanlarda da yer almasını sağlar. Kavram, Deleuze

felsefesinde daha çok göçmenler ve göçebelerle ilgili ele alınmıştır (Akay 1996: 13-15). Yaşam biçimleriyle sürekli hareket hâlinde bulunan, fiziki bir mekâna ait olmamayı tercih eden göçebe insan toplumu üzerinden incelemeler ve sorgulamalarda bulunan Deleuze; kavramı modern dünyanın bir parçası biçiminde somutlaştırır. Zamanla *yersizyurtsuzlaşma* ile yalnızlık, yabancılaşma, bireyselleşme, evsizlik durumu modern bireyin karakteristik özelliği hâline gelir (Talu 2010: 149). *Modern birey ev özlemi çeker, yabancılaşır, kayıtsızlaşır, yersiz-yurtsuz bir hâl alır ve yalnızlaşır* söylemleri modernliğin ürettiği ifadeler olarak belirginleşir (Talu 2010: 165). İnsanın içinde bulunduğu bu durum, *kendini yersizyurtsuz bir yabancı* gibi tanımlayan Edward Said'in ifadelerinde de görülür (2014: 92). Otobiyografik özellikler taşıyan eserinde Said; kişiliğinin biçimlendiği zamanlarda, diğerleri tarafından oluşturulmuş imgeden farklı olmak adına kendini yeniden inşa etmek için çabaladığını belirtir. Kendi ifadesiyle *müebbeden bir yersizyurtsuz* hâline gelir (2014: 41). Said; *yersizyurtsuz* kavramını kimliğini, entelektüel aidiyetini bulmaya çalışan, hiçbir yerde kendini bir eve ait hissetmeyen insan ile ilişkilendirir. Arendt, modern bireyin sorunsalı olarak *yersizyurtsuzlaşma kavramı yerine yurtsuzluk* söylemini üzerinde durur. Ona göre insanın ürettiklerinin paylaşıldığı ortak dünya, insanın evi/yurdudur. Zamanla insan oluşturduğu yapaylıkta, dünyasının anlamını kaybetmeye başlar (2021: 28-29). Kendi yarattığı mekânda aidiyet duygusundan yoksun kalan insan, iz bıraktığı ve kendi üzerinde etkisi olan şeyler karşısında sahiplik duygusundan mahrum kalır. Bu mahrumiyet *yurtsuzluktur* (Arpacı 2010: 201). Dolayısıyla modern dünyada insan evsiz/yurtsuz durumuna düşer (Kılıç 2009: 152). Modern dünyada *yurtsuzluk*; ahlaki, ekonomik, kültürel boyutuyla farklı birçok alanı etkiler. Bu durumun önemli problemlerinden biri insanın çevresine ve kendisine yabancılaşmasıdır (Kılıç 2009: 153). Bu nedenle dünyanın insan için yeniden bir anlama kavuşması ve insanın kendi olanaklarına ulaşacağı durum tahayyül edilir. İnsanın içinde bulunduğu yapaylıktan kurtulması, bireyin yabancılaştığı ortamı anlamlı hâle getirmesiyle mümkündür. Arendt, modern bireyin dünyasına kavuşması ve *yurtsuzluktan* kurtulmasını emek, iş, eylem üzerinden *İnsanlık Durumu* kitabında ele alır. Varlığın anlamının sorgulandığı *Varlık ve Zaman* eserinde Heidegger, konuya *insan varlığı* olarak tanımladığı "Dasein" üzerinden yaklaşır. Kendini *dünya-içinde atılmış* olarak bulan Dasein, çevresiyle tanışma fırsatını bulur. Bu, onda yeni ruh durumları (kaygı/endişe) yaratır; onun kendini tanımasına ve kendine dönmesine olanak sağlar (Çüçen 2021: 74-75). Kendine dönen, *endişe* ile *kendi evinde olmadığı hissine* kapılan Dasein (Çüçen 2021: 93), kendini anlar; gelecek tasarımlarını kurgular ve *düşüşle* birlikte *kendi-olma tarzına yabancılaşarak* varoluşunu belirleme gayretine düşer (Çüçen 2021: 121). Görüldüğü gibi modern bireyin içinde bulunduğu durum ekonomik, kültürel, sosyolojik bakış açılarıyla değerlendirilebilmektedir. Modern birey; yersizyurtsuz, yurtsuzluk, ev/yurt, kimlik, kök/köken kavramlarıyla ilişki içerisinde bulunmaktadır. Zaman ve mekâna yabancılaşan birey, içinde bulunduğu durumu varoluşu gereği anlamlandırma gayreti içine girer. Dünyaya yabancılaşan, yurtsuz insanın evini araması felsefi sorgulamaların ötesinde edebiyatta da kendini gösterir. Aidiyetler, kendini arama çabası, varoluşu anlamlandırmaya duyulan ihtiyaç; modern anlatıların da sorunsalı olarak edebî metinlerde gözlenir. Bu çalışmada, Melih Cevdet Anday'ın *Raziye*¹ romanı Vedia/Raziye karakteri etrafında; insanın varoluşunu

¹ Anday, Melih Cevdet (2022). *Raziye*. 3. bs., İstanbul: Everest Yayınları. Metin içindeki alıntılar bu baskıdan yapılmıştır.

anlamlandırma çabası, yurdunu ve köklerini arama eylemi sorunsalı merkezinde, yersizyurtsuz, yurtsuzluk, ev/yurt kavramlarıyla ilişkilendirilerek irdelenecektir.

*Raziye, Cumhuriyet*² gazetesinde tefrika edilmiştir. Romanda olaylar ağırlıklı olarak yeğen, dayı, Vedia karakteri arasında geçer. Eser yeğenin, dayısının yanına kalmaya gelmesiyle başlar. Yeğen; resim yapmayı seven, akademide okumuş bir gençtir. Evde dayısının evlat edindiği kızı Vedia'yı görür. Yeğen ile Vedia sıkça vakit geçirir, dolaşır, denize girer. İlerleyen zamanlarda aralarında bir gönül ilişkisi başlar. Yeğen için bundan sonra Vedia, resim ve deniz önemli unsurlar hâline gelir. Dayı otoriter, bulunduğu yere yeni bir dünya anlayışı getirmek için uğraşan, çalışkan bir karakterdir. Dayı ve yeğen roman boyunca yönetim, toplum düzeni hakkında bilgi paylaşımlarında bulunur ancak bu konularda fikir ayrılıkları yaşarlar. Dayı modern hayatı savunur, akıl ve bilimin öncülüğünde yeni bir toplum düzeni kurma çabasıdadır. Bu bakımdan köy halkının yozlaşmış düşüncelerini yıkmaya çalışır. Romanda Vedia karakteri dayının üzerine titrediği, bakımını üstlendiği ve evlat edindiği “Çingene”³ kızı olarak okura sunulur. Dayı onun için yeni bir dünya tasarlar. Vedia; dayının yanında, onun inşa ettiği fiziki mekânda ikamet eder. Evlatlık olduğunu, “Çingene” soyuna dayandığını bilir. Dayı, yeğen, köy halkı, izlerini sürdürdüğü biyolojik annesi, babası, ormanda gezinen “Çingeneler”; *dünya-içinde-varlık* olan Vedia'nın gerçekliğidir. Bu durum onun varoluşsal karakterini oluşturur. Vedia, dayı ve yeğen ile aynı ortamı paylaşır ancak kendiliğini onlar üzerinden inşa etmez. *Varoluşsal bir anlama* içerisindedir; ailesi, yaşama biçimi, kültürünün kısacası sürdürmek istediği kimlik, kök ve aidiyetlerinin peşindedir. Edward Said'in kendini tanımlama biçimine benzer olarak Vedia da romanda *yersizyurtsuz* bir birey şeklinde yer alır. Romanın sonunda Vedia, arzuladığı Raziye kimliğine dönerek köyden ayrılır; ailesinin yanına kaçar. Dayı ise köyü terk eder.

Raziye romanı farklı çalışmalara konu olmuştur (Arslan 2017: 28-30; Kiracı 2020: 144-161; Gökçek 2021: 59-91; Çağın 2021: 127-148; Çağın 2021: 219-257). Bu çalışmalarda Vedia/Raziye karakterinin kimliği ve özelliklerinin kadının yeniden inşa süreci bağlamında incelendiği görülmektedir. Bu makalede ise yapılan çalışmaların aksine Vedia/Raziye karakteri; kökeninden kopmuş bir birey olarak kendini ve köklerini *arayış* eylemi üzerinden değerlendirilecek, kendi var oluşu içerisinde kökenini arayan *yersizyurtsuz* bireyin sorunsalına değinilecektir. Vedia/Raziye karakterinin *arayışı* ve Vedia'nın Raziye kimliğine dönüş süreci sorgulanacaktır.

Mahremiyetten Mahrumiyete

Vedia; vedî kökünden gelen, emanet anlamındaki Arapça bir kelimedir (Devellioğlu 2002: 1143). Kelimenin anlamından yola çıkıldığında Vedia'nın, dayının evlat edindiği kızı olması ve onun üzerine titremesi önem kazanmaktadır. Romanda Vedia'nın Raziye kimliğine dönüncüye kadar bu ismi kullanması, onun *arayışının* da göstergesidir. Bir *varolan* olarak Vedia kendi varlığı içinde *varlığını mesele etmektedir*. Öznenin *ontik müstesnalığı* olarak da adlandırılacak bu durum Vedia'nın farklı *varolanlar* arasında kendini bulma çabasını göstermektedir (Heidegger 2019: 33).

² *Cumhuriyet*, sayı 18239, 11 Mayıs 1975- sayı 18322, 2 Ağustos 1975.

³ Günümüzde aşağılama ifadesi içerdiği gerekçesiyle “Çingene” kelimesi büyük ölçüde kullanılmamaktadır. Melih Cevdet Anday *Raziye* kitabında “Çingene” adlandırmasını kullanmıştır. Bu nedenle yapılan çalışmada “Çingene” ifadesi yer almaktadır.

Dayı Vedia'yı küçük yaşta evlat edinmiştir. Vedia ve kendisi için bir mekân inşa eder: *Uyanış Konağı*. Konak isminden de anlaşıldığı gibi romanın geneline de yansıyan sembolik bir anlam taşır. Yaşadığı ev ve kasabayı dönüştürmeye çalışan dayı, modern olan bir yaşam biçimini bulunduğu her ortama yansıtmayı hedefler. Mekân bu bağlamda dayının kimliğinin de bir parçasıdır. Sürekli bir dönüşümü ifade eder. Vedia için ise durum aynı değildir. Çevrede karşılaşılan her uyaran/nesne *dünyasallığın* da bir parçasıdır. Özne onlarla *dünya-içinde-varlık* olarak *ilgi* veya *kayı* boyutunda bir ilişki kurar (Çüçen 2021: 67). Bu ilişki vasıtasıyla da dünyayı anlamlandırma çabasına girer. Oysa Vedia; çevresi, köy halkı, eşyalar, nesnelere ile gerekli bağı kurmaz. Onlardan sıyrılır ve kendine yönelir. Dolayısıyla dayının inşa etmeye çalıştığı ev, onun kendini ait hissetmediği fiziki bir alan hâline dönüşür. Geçmiş ile gelecek arasında sıkışıp kalmış, kökeninden koparılmış modern bireyin dışavurumu olarak Raziye; Heidegger, Arendt, Guattari ve Deleuze'un ev özlemi çeken, aidiyet arayışındaki yabancılaşmış bireyini temsil eder. Çünkü o; kendini gerçekleştirme imkânı bulacağı, mutlu olduğu ve hayatını devam ettirmek istediği sığınma mekânının çok uzağındadır. Dayı Vedia'nın yaşadığı mekâna anlam katmaya çalışsa da evin her yeri *iğretlik*, *göçebelik duygusunu* hissettirir (Anday 2022: 33); ev ile oda uyum içerisinde değildir. Görkemli bir karyola, al ipek örtülü yorgan, kadife kaplı ayak iskemlesi, pahalı halılar, kitaplık, radyo pikap, süslü giysi dolabı bir yayla evi için oldukça lükstür:

“Şaşıtım, bu odanın tümü ile eve uygunsuzluğu idi. Dayımın yukarı kattaki odasını görmediğime göre, yer yataklı ve resimli, tabaklı bir odadan, tüfeklikli, sade ve yuvarlak masalı bir yemek odasından sonra, hele böylesine basit, yayla evlerine benzer bir evde bu odanın lüksü anlaşılabilir bir şeydi. Daha doğrusu buna lüks demek de yanlıştı, düpedüz bir sonradan görmeliktir bu. Dayımın bütün eve yaygın kişilikli havasına aykırı düşüyordu.” (Anday 2022: 33).

Ev, eşyalar ve oda arasındaki bu uyumsuzluk Vedia'nın kendisinde de mevcuttur. Vedia bulunduğu ortama ait değil gibidir. “Yaşamın kanatlı olduğu bir dünyanın kızıydı o.” (Anday 2022: 89). Oysa ev; insanın hem bedeni hem ruhunu temsil eden, varlığın ilk dünyasıdır (Bachelard 2013: 37). Bu varlık kendi tözünü oluşturan yeryüzünde, ait olduğu insanlık durumu içerisinde benzersiz bir yaşam alanında doğar ancak insan eliyle oluşturulan yeni bir dünya vasıtasıyla yaşam, bu yapay dünyanın dışında kalır (Arendt 2021: 28-29). İnsan ait olduğu yeryüzünün bir parçası olmaktan ötede, insan eliyle yapılanlar vasıtasıyla savrulmuş bir varlık hâline gelir. Bu nedenle dayı Vedia'nın yaşadığı bu duyguyu en aza indirmeye çabalar, onun dünyasını kendi eylemleriyle anlamlı hâle getirmeye gayret eder. Ortama yabancılaşmasını engellemek adına eğitimine ve yetiştirilmesine özen gösterir, ona her türlü imkânı sağlamaya çalışır: Müzik, Fransızca dersi, görgü kitapları, resim... Vedia; yine de dayının idealleştirdiği, zihnindeki kız olmamıştır (Gökçek 2021: 89-90). Köy halkı, yeğen, Vedia bunun farkındadır. O; geçmişi olmayan, düşünülmemiş, yaşanmamış yerlere aittir (Anday 2022: 103). Yurtsuz⁴, *arayış* içerisindeki bireydir. Zamanla bu durum Vedia için bir varlık sorunsalı hâline gelir.

⁴ Yurtsuzluk kavramı, romantik sanatçıların eserlerinde de göze çarpar ve dünyaya bakışlarında etkilidir. Yalnızlık duygusu, kaçma ve sığınma eylemleri gibi farklı biçimlerde kendini gösterir. Bkz.: Hauser 1984: 149-208.

Dayı, Vedia ve kendi için tasarladığı mekânla onu hem kendi inşa ettiği dünyanın bir parçası hâline getirmeye çalışmış hem de ona yeni bir kimlik vermiştir. Vedia'yı kendi kökeninden/evinden/dünyasından ayırmıştır. Evdeki merdiven bu durumun en somut kanıtıdır. Dayı geceleri bir yere gittiğinde, “Çingene”ler ile Vedia'nın iletişim kurabileceği ihtimalini düşünerek asma merdiveni kaldırır (Anday 2022: 49, 86, 87, 222). Merdiven, dayının kurduğu dünya ile gerçek dünya arasındaki bir simgedir. Vedia her yere gidebilme özgürlüğüne sahip genç bir kadın olarak okura sunulmasına rağmen görünmez bir sınır içine hapsedilmiştir. Anlaşılmaktadır ki dayının Vedia için yarattığı mahrem alanlar zamanla mahrumiyete dönüşmüştür. Bu nedenle Vedia, inşa edilen mekân ve kendine biçilen kimliğin dışında roman boyunca varoluşunu kanıtlama arzusu taşımaktadır. Onun arzusu kendiliğindedir, nesne ve özneyi bağlayan düz bir çizgi gibidir (Girard 2007: 23-24). Arzusu, *yersizyurtsuz* birey olan Vedia ile köklerini bağlamıştır.

Kendini Arayan Kişi: Vedia

Yaşama devam edebilmek için birey, toplum içerisinde kendi gerçekliğini yaratma çabasındadır. Hayalleri, eylemleri bireyi kendi varoluşuna götürür. *Varoluşsal bir anlama* içerisinde bulunan Vedia karakteri; toplumun diğer fertleriyle yoğun bir bağ kurmayan, onlara yabancılaşmış, kendi varoluşunu keşfetmeye çalışan insanın temsilidir. Kendi özünü arar ve oraya doğru yol alır. Kendini anlamaya, yorumlamaya çalışır. Bu yönüyle Vedia, Heidegger'in varlığı anlama yolunda temel aldığı “Dasein” kavramını hatırlatır. Bilindiği gibi “Dasein” yani insan varlığı, varoluşsal yapısının temelini oluşturan sahip olma, görme ve kavrama eylemleriyle kendine ulaşma gayretindedir (Çüçen 2021: 75). Vedia da bu durumun bir örneğidir. O; roman boyunca bir döngüsellik içerisinde, yaşadığı ev-deniz-orman gibi mekânsal birimleri kullanarak kendini keşfetme arzusundadır. Arzularıyla kendi düş evrenini kurar (Girard 2007: 35). Denize girer, uzun uzun yüzer, bulunduğu ortamdan uzaklaşır. Denizden sonra ya da bulduğu her fırsatta ormana gider. Yürüyüşler yapar, gizlice dağlarda gezinir, her yeri karış karış bilir (Anday 2022: 162). Gezintiler dayının olmadığı her durumda gerçekleşir: “Keçiler gibi yeryüzünde dolaşüyor ve unutuluyordu. Onun gizlice dağlarda gezdiğini sonradan öğrendim.” (Anday 2022: 76). Vedia'nın tüm bu gezintileri kendi gerçekliğini bulma çabası ile ilintilidir. Çünkü o, bulunduğu yere ait olmadığı gerçeğinin farkındadır. Bu nedenle yaşadığı hayatı sorgulamaz. Kendi gerçekliğinin peşinden gider. Vedia'nın aradığı, yaradılışının kökenidir:

“Onun düşü yaradılışının kökeniydi. Doğa onda düş kurmuştu. Bir göze gibi, bir tohum gibi, sadece bir candı o, yaşamı kuracak, taşı toprağı devirecek ve kimsenin bilmeyeceği bir evrensel oluşumu gerçekleştirmek için düşünmeden, tasarlamadan akıp gidecekti. Gücü buradan geliyordu.” (Anday 2022: 69).

Vedia'nın gücünün birey olarak kendini gerçekleştirme çabasından geldiği açıktır. Bu nedenle ailesiyle ve kökleriyle yaşayacağı dünyada yerinden edilmiş birey olarak kendini keşfetme yolcuğunda, varoluşunu tamamlama gayretindedir. Her eylemiyle evini arayan Vedia; her adımıyla kendi dünyasını yeniden inşa eder. Onun arzusu derin ve sürekli, bir dolayımlyıcıdan kaynaklanmaz, içseldir. Eylemlerini kendi olma iradesiyle gerçekleştirir. Bireyin varoluşunun eylemlerinden bağımsız olamayacağı düşünüldüğünde Vedia kendine çizilen görünmez sınırın

ötesindedir. Mahrumiyetlerini aşmış, deniz ve orman vasıtasıyla aidiyetini hissettiği mekânlara doğru yol almıştır.

Vedia ve dayı, “Çingenerler” konusunda hassastır. Dayı onları köye yaklaştırmamak adına her şeyi yapar, halkı onlara karşı olmaları konusunda uyarır, hatta göçebeliğin ülkeyi bile etkilediğini ifade eder: “Ama bir de göçebeler var ki onların nereye, ne zaman konacakları bilinmez. Hırsızlıklar oluyor, hayvanları kaçırıyorlar. Göçebeliği kaldırmadan bu ülke yükselemez.” (Anday 2022: 65). Görüldüğü gibi dayı için göçebeler olumlu bir özellik taşımaz. Bu kelime onda kimi zaman endişe kimi zaman korku uyandırır (Anday 2022: 66, 146, 147). Dayı onların köye yaklaşmalarına, köylülerin onlara tepki vermemesine kızar; onları kovalar, zaman zaman onların ardından ateş eder (Anday 2022: 82, 95). Bu tepkilerin sebebi aslında onların Vedia’ya yaklaşacak olma ihtimalidir. Vedia’nın onlarla iletişim kurabilme ihtimali bile dayıyı sinirlendirir, endişelendirir. Yemekte misafirleriyle eğlendikleri akşam eve gelen adam ve dayının verdiği tepkiler, onlardan ne kadar çekindiğini de ortaya koyar. Eve gelen adam ile Vedia’nın karşılaşması dayıyı sarsar: “Merdiven gene sert sesler verdi, dayım görüldü. Bitik perişan bir yüzle bizlere baktı. Onu böyle hiç görmediğim gibi görebileceğimi aklımdan da geçirmezdim. Korkmuş bir çocuk gibiydi, yalvarırcasına bakıyordu ve susuyordu bakarak.” (Anday 2022: 146). Dayı Vedia’nın “Çingene”lerle iletişim kurmasını açıkça istemez, Vedia’ya bu nedenle görünmez sınırlar çizer. Onların olumsuz özelliklerine Vedia’nın ise onlardan ne kadar üstün niteliklere sahip olduğuna hem Vedia’yı hem de diğer kişileri inandırmaya çalışır. Romanın başından beri dayının onun yeteneklerini ve soyluluğunu vurgulamaya çalıştığı açıktır. Kullandığı sözcükleri düzeltir, kültürlü bir aileden geldiğini anlatır ve yeteneklerinden bahseder: “Doğrusunu istersen, belki herkesten, hepimizden iyi biliyor konuşmasını, çünkü bu yetenek onda doğuştan var. Bir gün bütün dünyaya bunu inandıracacağız.” (Anday 2022: 18). Dayının herkesi inandırma çabası yeğenin de dikkatini çekmiştir.⁵ O, bu duruma anlam veremez. Çünkü adı dahil hiçbir şey Vedia’ya ait değil gibidir: “Tahta balkonun doğuya bakan yanına döndüğümüzde Vedia’yı (bu ad ne kadar yadırgatmıştı beni) mayosu ile yere uzanmış güneşlenirken bulduk.” (Anday 2022: 24). Bu durum Vedia için de aynıdır. O da bulunduğu yere ve kendine göçebedir, yersizyurtsuzdur. Zaman zaman halk dilinden kelimeler kullanır, kitaplardan kökenine ait bir şeyler bulmaya çalışır, keyifli anlarında türkü söyler ve dans eder. Bu nedenle dayının onu övmesi, onun üstün olduğunu kanıtlama çabası boşunadır. Konuşması, türküleri ve dansı onun kimliğinin bir parçasıdır: “İçinden türkü söylemiş gibi, sağ elinin ortaparmağı ile başparmağını birbirine vurup şaklatarak tempo tutuyordu. Ama bunun başka bir anlamı da vardı elbet.” (Anday 2022: 49). Vedia kendisiyle baş başa kaldığı anlarda kendini açık eder, kendi olur. Bulduğu fiziki mekânda kendine dönerek aidiyetliğini sorgular. Evlatlık alınan bir “Çingene” kızı oluşu ve aidiyetlerini arayışı onu ormana gelen “Çingene”lere karşı daha hassas ve ilgili hâle getirir. Yeğenin köye yakın ormana gelen “Çingene”leri dayısının kovaladığını söylemesi üzerine Vedia’yı düşünceli bir hâl alır:

“Ben böyle dalmış konuşurken, bir an için onu unutmuştum, yüzüne bakınca şaşırdım; karşımda bambaşka bir Vedia vardı şimdi. Hoşuna gitmeyen bir çırtırtı duymuş, toprağın altındaki

⁵ Romanda Raziye karakteri dayı tarafından Vedia karakterine dönüştürülmek istenmiş, bir kimlik sorunsalı olarak romanda okura sunulmuştur. Raziye bu duruma rıza göstermemiştir. Bkz.: Gökçek 2021: 59-91; Çağın 2021: 219-252; Arslan 2017: 28-30; Çağın, 2021: 127-148, Kiracı 2020: 144-161. Sabahattin Çağın’a göre kimliğin inşa süreci romanda ideolojik boyutuyla yer almaktadır. Bkz.: 2021: 145.

yuvasında alıcı antenini dikmiş, dikkat kesilmiş, ürkek bir küçük hayvan gibi, sanki soluk almıyor, sadece dinliyordu. Öyle ki beni dinlediğinden bile kuşkuya düştüm. Acaba başka bir sese mi kulak veriyor diye çevreme baktım.” (Anday 2022: 94).

Vedia'nın dağ ve orman gezintileri de “Çingene”lere ulaşma, onlarla iletişim kurabilme ile ilintilidir. Görüldüğü gibi yaşadığı dünyada kendini ait hissettiği bir alan oluşturmaya çalışan Vedia, evini/kökünü arama gayretindedir.

Kendini nesne dünyasından farklı görmeye başlayan birey, zamanla kendi *benini* ayırt eder (Jacobson 2020: 31). Bu durum bireyin kendini keşfetmesiyle başlayan toplumsal gerçeklik içerisindeki *bene* doğru hareketin de ifadesidir. Vedia'nın kendini *arayış* serüveni bu bağlamda dikkat çekicidir. Kendi *benine* doğru yol alırken, bulunduğu *anın* gerçekliğinde bir varoluş sorunsalı içerisine girer. Bugüne kadar ev-dağ-orman döngüsünde kökeninin arayışını sürdürerek günlük hayatını idame ettirmiştir. Kendine yarattığı düş evreninde evini arar. Bunu kendiyle bir arada yaşayan insanlardan bağımsız olarak gerçekleştirmek ister. Ancak gönül ilişkisi kurduğu yeğene bir gece yemekte, ilk kez kendi gerçek kimliğini söyler: “Benim adım Raziye.” (Anday 2022: 243).

Yersiz, Köksüz Bir Şimdi

Yersizyurtsuz bir mekân anlayışı şimdiki zaman ifadesi içine konumlandırılmaktadır. Zira modernleşme bireyin yersizlik dolayısıyla köksüzlük/yurtsuzluk duygusunu derinleştirme, bireyi öncesiz ve sonrasız bir zaman anlayışı içerisinde *ana* hapsedmeyi ifade etmektedir. Bu durum, şimdiki zamanın *anda* farklı arayışlara da zemin hazırlayacağı ihtimalini göstermektedir. Muğlak bir yapıya dönüşen şimdiki zaman bireyin köksüzlük duygusunu pekiştirirken memnuniyetsizliğini de ortaya çıkarır. Şimdiki zaman aidiyetlerin sorgulandığı ve eylemlere hazırlanıldığı dönemi de ifade etmektedir: “Zamanın da çukurları, kabarıklıkları vardır, bizi toprak gibi indirir, çıkarır; kimi zaman öyle yükseliriz ki geçmiş ve gelecek bastığımız yerin çok aşağılarında, küçük yaratıkların bir alanı durumuna bürünür.” (Anday 2022: 156).

Raziye romanının temel sorunsallarından biri bu yönüyle zamandır. Raziye/ Vedia karakteri geleceğe kayıtsız, tarih ve bellekten sıyrılmış, şimdiki zamanı mutlaklaştıran kurmaca bir kişidir (Armağan 2003: 61-62). Bu bağlamda Vedia'nın sadece *anı* yaşayan, kendini şimdiki zamanda konumlandıran *ana* ait bir karakter olduğu görülmektedir. Vedia *şimdide* köklerini arayan birey olarak ontolojik varlığına ulaşmaya çalışır. Dasein'in kendi varoluşunu yaratabilme kabiliyetine sahip olması ve her durumda kendisi olabilme yetisiyle birlikte varlığını konumlandırabilmesi (Çüçen 2021: 59) bu noktada anlam kazanır. Vedia, seçimlerini yapan, *dünyasallığıyla* birlikte kendisine yönelebilen varlık konumundadır. Dasein'in kendi otantikliğini kendinde fark edebildiği düşünüldüğünde (Çüçen 2021: 59); Vedia kendi varoluşunu seçer, onun peşinden gider. Çevresinde olanlara kayıtsızdır, geçmiş ve gelecek ile ilgilenmeyen bir zamansallığa ait yaşar. Onun için hiçbir konunun sürekliliği yoktur: “Hiçbir konu sürekli değildir onun için, her kez yeniden başlar.” (Anday 2022: 107). Sanki *ana* hapsolmuş gibi davranır:

“Oysa Vedia, yaşamın bir zamanı olduğuna inanmadığı için, bu bölümlerinde sadece şimdiki zamanı biliyor, bu yüzden de her an, her şeyi unutuyordu. Bizim aklımızı çelen geçmişle ilintili sorunları anlayamadığı gibi, sonraları benim ona dirençle önerdiğim gelecek ile de hiç ilgilenmiyordu.” (Anday 2022: 117).

Görüldüğü gibi insan olmanın doğasında yer alan kendini gerçekleştirme, bazı bireylerde önüne geçilemez bir arzu hâlini alır. Vedia var olma şeklini *anda* kalma ve sürekli olmama davranış biçimleriyle sağlar. Bu durum vasıtasıyla sadece kendi üzerine yönelmiş birey olarak olaylardan, çevreden etkilenmez. Romanda şimdinin hazlarıyla ilgilenen, arzularının peşinden giden ve dünyada birlikte olduğu varlıklardan önce kendine yönelen Vedia karakteri okura sunulur. Çünkü *kendini seçen, kendi olabilen, kendinde ikamet edebilen varoluşsal bir anlama içerisindedir* (Çüçen 2021: 62). Merak duygusu, bireysel aidiyetlerinin peşinden gitme arzusu onun varoluşsal ve ontolojik yapısı gereğidir. Kökeni onun gerçek varoluşsal alanıdır, hep oraya dönme arzusundadır. Bu nedenle Vedia *şu-anda* kalma gayretindedir. *Dünyaya ait olan/olabilecek her şeyin özne tarafından koşullandığı, özne için var olduğu düşünüldüğünde* (Schopenhauer 2021: 8) Vedia'nın *anda* kalarak dünyasını tasarlamaya çalıştığı, amacından uzaklaşmadığı, kendini gerçekleştirmek adına kendine yönelen birey olduğu görülmektedir. Vedia *dünyasallığının* gereği olarak kendini *anda* tutmayan hiçbir şeye ilgi göstermez, *anın* hazzını yaşayarak sadece amacına odaklanır. O; yaşamın bilincidir, *anın* hazlarını yaşayan ve böylece kendi varoluşsallığına ulaşmaya çalışan öznedir.

Vedia, *şimdi* ve *anda* kendini var etmeye çalışır. Bu durum zamanın zamansallığının varlık üzerindeki etkisini ortaya koymaktadır. İnsan zaman içinde varoluşunu keşfederek zamansallığa müdahil olur, kendi olanaklarını gerçekleştirme çabasına girer (Yıldızdöken 2017: 170). Geçmiş ve geleceğini *şimdide* yaşatarak insan olma olanağını *anda* kalarak başarmaya çalışır. Dolayısıyla Vedia'nın *şimdi* ve *anda* kalarak eylemlerini sürdürmesi onun varlığının ontolojik yapısını ortaya çıkarır. Böylece zaman ve *şimdi* Raziye'yi Vedia'ya dönüştürmemiş, *varolanın* kendini gerçekleştirmesini olanaklı kılmıştır. Vedia'nın roman sonunda Raziye olabilmesi; *anın* imkânlarını değerlendirerek onun kendine ulaşma sürecini mümkün kıldığını, hem fiziki hem de ruhsal *arayışının* evine/kökenine dönerek gerçekleştiğini göstermektedir.

Sonuç

Bir kimlik ve varoluş sorunsalı olarak beliren insanın *arayış* eylemi, kendini ait hissettiği yeni bir dünya kurabilme arzusu taşımaktadır. Dolayısıyla yabancılaştığı ortamdan uzaklaşmak ve kendi *benine* doğru yol almak için insan kendi evine dönmeyi ister. Yersizyurtsuz, yurtsuzluk ve köksüzlük duygusuyla beliren bu problemler felsefe, sanat, edebiyat gibi farklı disiplinler içerisinde yer almaktadır. Makalenin ana konusunu oluşturan *Raziye* romanı, Vedia karakteriyle modern bireyin varoluş sorunsalını *arayış* teması bağlamında ortaya koyması bakımından önemlidir. Romanda dayı, yeğen ve Vedia/Raziye karakteri farklı biçimde varoluşlarını kanıtlama çabası içerisindedir. Bu durumu dayı iş, emek yoluyla; yeğen yeni dünyasını nesnellik içerisinde geçmişiyile bağ kurma biçiminde gerçekleştirmeye çalışır. Vedia ise *şimdi* ve *anda* kalarak aidiyetlerini sorgulama çabasıdır.

Vedia kendine yaratılan mahrem alanda kalmayı istemeyerek dünyasının sınırlarının dışına taşar. Bulduğu fiziki çevreyi keşfeder ve kendi kimliğinin parçalarını bulmaya çalışır. Küçük yaşta evlatlık alınan ve dayı tarafından titizlikle büyütülen Vedia hem fiziki hem ruhsal olarak kök saldı/şalacağı evinin peşindedir. Topluma yabancılaşmış birey olarak dünyasının yeniden tasavvuru için uğraşır.

Bireyin varoluşu eylemleriyle şekillenir. Vedia romanının sonunda “Çingene”lerin yanına dönerek ontolojik varlığına ulaşmaya çabalar. Çünkü insanın varlığının bilincine varması, kendini gerçekleştirme özünü/yurduna/evine dönmesi ile mümkündür. Bu gidişle Vedia, gerçek varoluşsal mekânına döner, *arayış* eylemini sonlandırır.

Kaynaklar

- Akay, Ali (1996). “Yersizyurdsuzlaşma Üzerine”. Gilles Deleuze Özel Sayısı. *Toplumbilim*, S.5, s. 13-15.
- Anday, Melih Cevdet (2022). *Raziye*. 3. bs. İstanbul: Everest Yayınları.
- Armağan, Yalçın (2003). *Melih Cevdet Anday Şiirinde Zaman*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Bilkent Üniversitesi.
- Arpacı, Murat (2010). “Yurtsuz Zoon Politikon Olarak İnsan”. *Heidegger: Varlığın Çobanı. Cogito*, S. 64, s.199-213.
- Arslan, Elif Vural (2017). “Melih Cevdet Anday’ın Raziye Adlı Romanında İdealize Edilmiş Yaşamın Eleştirisi ve Yıkımı”. *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, Temmuz-Aralık, S.18, s. 17-32.
- Arendt, Hannah (2021). *İnsanlık Durumu*. Çev. Bahadır Sina Şener, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bachelard, Gaston (2013). *Mekânın Poetikası*. Çev. Alp Tümertekin. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Çağın, Sabahattin (2021). “Efsaneden Edebiyata: Kadınların Yeniden İnşası”. *Çingeneler Edebiyata Girince*. Haz. Şerife Çağın, Özlem Nemutlu. İstanbul: Dergâh Yayınları. s.127-148.
- Çağın, Şerife (2021). “Evlerini Sırtında Taşıyanlar: Göçebe Çingenelerde Gündelik Hayat ve Çingene Kadınları”. *Çingeneler Edebiyata Girince*. Haz. Şerife Çağın, Özlem Nemutlu. İstanbul: Dergâh Yayınları. s. 219-257.
- Çüçen, A. Kadir (2021). *Martin Heidegger: Varlık ve Zaman*. Ankara: Sentez Yayınları.
- Deleuze, Gilles; Felix Guattari (1990). *Kapitalizm ve Şizofreni 1 Göçebibilimi İncelemesi: Savaş Makinası*. Çev. Ali Akay. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Devellioğlu, Ferit (2002). *Osmanlıca-Türkçe Asiklopedik Lûgat*. 19. bs. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Girard, Rene (2017). *Romantik Yalan ve Romansal Hakikat*. Çev. Arzu Etensel İldem. İstanbul: Metis Yayınları.
- Gökçek, Fazıl (2021). “Modern Türk Edebiyatında Çingene Kimliği Üzerine”. *Çingeneler Edebiyata Girince*. Haz. Şerife Çağın, Özlem Nemutlu. İstanbul: Dergâh Yayınları. s. 59-91.
- Hauser, Arnold (1984). *Sanatın Toplumsal Tarihi*. Çev. Yıldız Gölönü. İstanbul: Remzi Yayınları.
- Heidegger, Martin (2019). *Varlık ve Zaman*. Çev. Kaan Ökten. 3. bs., İstanbul: Alfa Yayınları.
- Jacobson, Edith (2020). *Kendilik ve Nesne Dünyası*. Çev. Selim Yazgan. İstanbul: Metis Yayınları.

- Kılıç, Yavuz (2009). “Hannah Arendt’te Yurtsuzluk Fenomeni”. *Kaygı, Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, Bahar, S.12, s.147-158.
- Kiracı, A. Ömer (2020). *Edebiyatımızda Çingeneler: Mahallede Cümbüş*. Ankara: İlbilge Yayınları.
- Said, Edward W. (2014). *Yersiz Yurtsuz*. Çev. Aylin Ülçer. 2. bs., İstanbul: Metis Yayınları.
- Schopenhauer, Arthur (2021). *İsteme ve Tasarım Olarak Dünya*. Çev. Levent Özşar, Bursa: Biblos Yayınları.
- Talu, Nilüfer (2010). “Modernlik Söylemi: Endişeli Bakışlarda Modern Birey”. *Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi*, C. 27, S. 2, s.141-171.
- Yardımcıoğlu, Mahmut ve Merve Kaplan (2018). “Kapitalizm ve Şizofreni: Deleuze ve Guattari”. *G.Ü. İslâhiye İİBF Uluslararası E-Dergi*, S.2, s. 77-87.
- Yıldızdöken, Çiğdem (2017). “Heidegger’de Dasein’in Varlığı ve Zaman Meselesi”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 53, s. 162-178.